

“Det er samtalen (dialogen) og den gensidige forståelse og respekt, som er demokratiets væsen.

Koch 1981: 16

Politiske modstandere skal med andre ord bekæmpes med ordet og ikke med sværdet! På trods af Kochs indflydelse på det danske sindelag har der været røster fremme i alle politiske partier, på nær Enhedslisten, om at forbyde den islamistiske organisation, Hizb-ut-Tahrir!

Tolerance som dannelsesideal i skole i dag

Med tolerance er det som med mange af de begreber, vi arbejder med i skolen. Der er både en adfærd- og en vidensdel. Når man arbejder med at indføre eleverne i tolerancebegrebet, kan det være vanskeligt ikke at moralisere. Det vil sige lægge eleverne i munden, hvordan de skal være tolerante, og hvem og hvad de skal være tolerante overfor. Ofte relaterer emnerne til kulturelle, sociale eller politiske områder, der kan forekomme at være ret abstrakte. Her er det vigtigt, at også den helt konkrete hverdag, hvori børnenes dannelse foregår, inddrages.

"GENERATION i" er en nystiftet forening med mange kendte danske ansigter fra film, musik og TV. Foreningen ønsker at "sætte forståelse og tolerance på elevernes dagsorden på en spændende måde". De har lanceret en hjemmeside, som kan bruges i undervisningen i skolen.

FN har udnævnt 16. november som International Dag for Tolerance. På FN's hjemmeside kan man læse mere om dagen og få inspiration til at læse om begivenheder og personer, der i særlig grad kan inspirere til tolerance.

Der er ingen tvivl om, at det er vigtigt at arbejde med tolerance som dyd i et flerkulturelt samfund, hvor mange meninger – også meninger og holdninger, man ikke sympatiserer med, men må tåle – er til stede. Netop i folkeskolen mødes børn med forskellige sociale, kulturelle og religiøse baggrunde, og derfor påhviler der læreren et stort ansvar i forhold til at arbejde målbevidst med elevernes tolerance.

Inklusion

Det øgede fokus på inklusion i skolen, hvor alle børn – også specialundervisningsbørn – skal kunne rummes og inkluderes i den almindelige undervisning, vil øge kravet om tolerance. Tolerance og anerkendelse er tæt beslægtede. Anerkendelse er der arbejdet med i kap. 8.2 Dannelse til medborger- men hvordan?, se side 293.

I en undersøgelse foretaget af EVA, Danmarks Evalueringsinstitut, blev lærere og ledere spurgt om, hvad de mener bedst fremmer inklusion. Her svarer 15 % af lærerne, at inklusion fremmes af at arbejde med elevernes trivsel, 13 % af lærerne, at arbejde med de sociale relationer og 13 % med en anerkendende og relationel tilgang. Blandt skolelederne mener 34 %, at en anerkendende og relationel tilgang er svaret, mens 17 % mener, at holddeling og undervisningsformer er det.

I disse svar ligger, at en ikke uvæsentlig del af arbejdet med inklusion handler om den holdnings- og værdimæssige side af samværet i en klasse. Og her er begreber som tolerance og anerkendelse vigtige ord.

9.2 Myndighed

Etymologisk (sproghistorisk) kommer myndighed fra tysk mundich, munt, der betyder hånd, beskyttelse, *formynderskab*. I ældre tid var myndighed noget en mand havde over sin kone, børn og hushold, eller kirken, skolen og staten havde over dem, der var dem betroet eller underlagt. I dag taler vi om *myndighederne*, som den instans – politiet eller de sociale myndigheder – der håndhæver lovene. Men vi benytter også ordet *myndighed* om en bestemt måde at optræde på. En lærer kan både have institutionel myndighed i og med sit embede som lærer, men også være myndig i kraft af sin måde at agere på.

På det personlige plan handler myndighed om evnen til at være *sin egen autoritet*.

Juridisk og personlig myndighed

Hvornår kan man kalde sig myndig? I juridisk forstand er man i Danmark myndig og kan straffes, når man er over 15 år og begår kriminalitet. Man skal være 18, før man har stemmeret. Og man skal ligeledes være 18, før man har ret til at få udkøbet en øl på en bar. Til gengæld skal man kun være 16 år for at kunne købe øllen i supermarkedet. Her har samfundet vurderet forskellige myndighedsaldre.

Myndighed er altså noget, vi på en måde får tildelt af samfundet.

Men evnen til at bruge denne myndighed er ikke noget, der kommer af sig selv. På et vist plan udvikler barnet sig frem mod denne myndighed i kraft af en naturlig psykologisk og biologisk udvikling, hvor barnet gradvist bliver bedre og bedre i stand til at kontrollere sig selv. Men der skal bygges videre på denne udvikling.

Med andre ord kan man sige, at børn skal opdrages og dannes, for at de kan udvikle sig til myndige mennesker og samfundsborgere.

Myndighed, autonomi og selvstændighed

Ordene myndig, autonom og selvstændig dækker over nogenlunde det samme syn på menneskets muligheder, nemlig at være uafhængig af ydre autoriteter.

Autonomi kommer af latin og betyder *selv* (auto) *at sætte sin lov* (nomos). I medierne kan vi læse om unge mennesker, der sætter sig op mod samfundets gældende love for i stedet at sætte *deres egne love*. De bliver kaldt for – og kalder sig selv – *de autonome*.

Når vi idéhistorisk taler om det autonome menneske, drejer det sig om et helt nyt syn på mennesket, der dukker op i oplysningstiden. Nemlig forestillingen om, at mennesket ikke længere er bundet af love sat på forhånd af enten Gud eller naturlovene, sådan som man mente det i henholdsvis middelalderen og i antikken. Nu kan mennesket sætte sine

egne love for sig selv og det fælles liv. Hermed bliver det autonome menneske synonymt med det myndige menneske.

Vi kunne også bruge ordet det *selvstændige menneske* om mennesket, der nu kan *stå selv*. Før havde det brug for kirkens vejledning, nu træder mennesket frem på verdensscenen og kan sætte dagsordenen for sit liv.

Oplysningstidens idealer

Som vi har set i afsnittet om humanisme, kan den moderne vestlige verdens idé- og værdigrundlag føres tilbage til de tanker, der fremkom i oplysningstiden. Forud for oplysningstiden gik renaissance, hvor individualistisk tankegang så småt begyndte at brede sig i de øverste lag. Men i oplysningstiden fremstår en ny klasse, borgerskabet. Og herfra begynder individualismen at brede sig nedefter i samfundet.

“Vi skal ikke tro på kirkefædrenes og præsternes myndighed, men vi skal i lyset af vor samvitthed og vor fornuft undersøge alt, hvad de har lært os lige fra vor barndom,

skriver Rousseau i sin bog *Emile* fra 1762. Hvor myndigheden tidligere lå hos Gud, fortolket af kirken og præsterne, gives den nu til mennesket. Det nye består først og fremmest i, at man forlader kirkens og alle dens dogmatiske tanker for i stedet at sætte fornuften ind for at søge grundlæggende love for naturen, tænkningen og samfundet. Idealet var derfor det frie individ, befriet for vaner, ritualer, traditioner og hellige absolutter.

Forlad den selvforskyldte umyndighed!

Få har med større eller bare lignende sikkerhed udtalt, hvad oplysningen gik ud på end Kant. Han skrev i en artikel i 1784:

“Oplysning er menneskets udgang af dets selvforskyldte umyndighed. Umyndighed er mangelen på evne til at betjene sig af sin egen forstand uden en andens ledelse. Selvforskyldt er denne umyndighed, når årsagen til den ikke ligger i forstandens mangler, men i manglende beslutsomhed og mod til at betjene sig af den uden en andens ledelse. Sapere aude! Hav mod til at betjene dig af din egen forstand! Er altså oplysningens valgsprog.

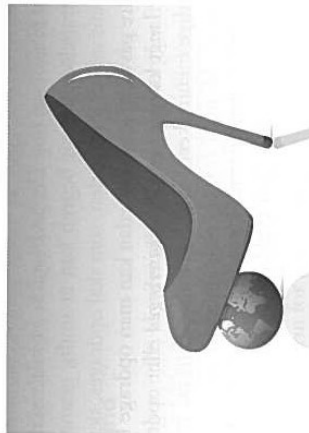
Kant 2000: 71

Sjældent er en kulturel opgave med så radikalt et indhold blevet formuleret så direkte og nøjtrant. Først og fremmest understreger Kant menneskets myndighed – det vil sige dets evne til selvbestemmelse (autonomi), et grundtræk i oplysningstænkningen. At mennesket kulturelt var autonomt, betød, at det i sin egen bevidsthed rummede de indsigter, normer og regler, det skulle lade sig lede af. Idéen kolliderede stort set med alt forudgående ved at gøre op med religiøse og metafysiske systemer med kollektivt forpligtende karakter. Samtidig afvistes også traditionens gyldighed som tradition.

Bemærkelsesværdigt er fraværet af indholdsmæssige bestemmelser. Kant udpeger ikke – hvilket ellers var det sædvanlige – en bestemt samfundstilstand, en specifik statsform, en konkret indretnings af økonomien eller særegne moralske normer etc. Han var klar over, at dersom menneskets autonomi var draget frem og udpeget som kernen, da var ikke bare det væsentligste, men i en vis forstand alt sagt. Det absolut væsentligste var to påstande:

1. mennesket besidder potentielt autonomi, som bør realiseres
2. autonomien har mennesket i kraft af sin bevidsthed, der, skønt den har sæde i enkeltpersoners bevidsthed, altid rummer almene træk

Forudsætningen eller påstanden om, at menneskets fornuft eller bevidsthed rummer almene træk sættes der spørgsmålstegn ved i moderne tid.

Myndighed som dannelsesideal i skole i dag

I dag taler vi helt naturligt og selvfølgeligt om det myndige og autonome menneske. Men i de to århundreder, der er gået siden Kant og oplysningstiden, har meget ændret sig. Mødrene liv er karakteriseret ved, at det enkelte individ har fået flere og flere valgmuligheder på alle områder også på det økonomiske, således at den enkelte i dag stort set har mulighed for at planlægge, hvordan han eller hun vil tilrettelægge sin egen tilværelse. Mulighederne er næsten uendelige i forhold til tidligere tider, hvor man i udstrakt grad var bundet af traditioner og mange begrænsninger.

Og når det i dag er den enkelte, der står med valget, må forudsætningen også være, at den enkelte er i stand til at kunne træffe personlige valg. Og at den enkelte ved, hvad der er bedst for hende. Ikke kun for hende selv, men også for det fællesskab, hun er en del af og indgår i. Tab af traditioner opleves i første omgang som en større grad af frihed. Men på mange måder kommer det også til at virke som en frustration i og med, at friheden er forbundet med orienteringsbesvær og følelse af kaos.

Derfor er opgaven for læreren at støtte eleven i at blive i stand til at kunne handle ud fra sine egne standpunkter, værdier, sit eget menneskesyn og sine egne idealer for at kunne vokse op og blive et myndigt væsen. Men også at give den viden og indsigt, der skal til for

at kunne træffe valg. Viden og indsigt som læreren qua sin faglighed har, og som eleven først skal tilegne sig.

Det pædagogiske paradoks

I skole og opdragelse hylder vi princippet om, at børn skal vokse op og blive selvstændige mennesker. Men helt enkelt er det ikke. Allerede Kant tager i sin bog *Om Pædagogik* (1803) fat på det modsætningsfulde i, at barnet må lære at bruge sin frihed uden tvang. Og fordi det ikke er naturligt for mennesket, må barnet lære det gennem tvang.

“Man må gøre det klart for barnet, at man pålægger det en tvang, som fører til brugen af dets egen frihed, at man kultiverer det, for at det engang kan blive frit, således at det ikke behøver være afhængig af andres omsorg.

Alexander von Oettingen har i sin bog *Det pædagogiske paradoks* skildret netop dette modsætningsfulde i, at opdragelse efter sit begreb kun er mulig gennem ydre indvirkning af den voksne. Opdragelsens mål er dog, at den, som skal opdrages, skal bringes til at bestemme sig uafhængig af ydre påvirkninger. Hvordan kan man opdrage børn til selvstændighed med ydre tvang? Hvor langt kan og bør *pædagogiseringen* eller opdragelsen gå, for at børn kan udvikle sig til myndige mennesker?

“Pædagogikken må stoppe, hvor barnet kan stå på egne ben. Hvor læreren bliver for længe, pædagogiseres eleven, hvor han trækker sig for hurtigt ud, lades barnet i stikken.

Von Oettingen, 2004

Med det pædagogiske paradoks in mente skal læreren, ifølge von Oettingen, være opmærksom på, hvornår hun skal holde inde med pædagogiseringen og lade barnets selvstændighed komme til udfoldelse.

Den myndige lærer

Skolen skal således danne eleverne til selvstændige mennesker og myndige medborgere. Denne proces skal styres af myndige voksne, der har overblik over og forståelse for, hvordan og hvornår eleverne skal inddrages og have medbestemmelse.

Læreren skal i sit arbejde generelt fremstå som en myndig lærer. Hvad indebærer det? I 1794, hvor de første lærere dimitterede fra Blågårdseminarium, blev de af forstander Clausen benævnt som lykkelige. Lykkelige, fordi de havde fået en *dyrtet fornøft* og ikke længe skulle *famle i mørke og lade sig blinde* i lede af andre – altså, at de – som Kant udtrykte det – gennem uddannelse og oplysning var kommet ud af deres umyndiggørelse, var blevet myndige.

Professor Lars Qvortrup har i 2012 skrevet en bog med titlen: *Den myndige lærer*. I et interview til folkeskolen.dk udtaler han, at hans projekt er en *myndiggørelse* af læreren, så-

ledes at læreren kan genvinde sin autoritet i kraft af sin faglige myndighed. Heri ligger vel nok den pointe, at lærerens autoritet har stået for skud de senere år og derfor skal genvindes, men der ligger også overvejelser over og et bud på, hvori lærerens rolle som myndig lærer består i en moderne skole.

“En fagligt myndig lærer er en lærer, der er i stand til at kombinere forskningsmæssig viden med praktiske erfaringer og analytiske kompetencer og derigennem ved, hvad han skal gøre i givne situationer.

folkeskolen.dk 26.sep. 2012

Qvortrups moderne bud på den myndige lærer adskiller sig ved første øjekast ikke fra Clausens. Begge formulerer, at det er gennem sin faglige viden, læreren bliver i stand til at handle i den konkrete skolehverdag. Men gennem de mere end to århundreder, der er gået fra Clausens oplysningsprojekt til Qvortrups moderne version, er verden blevet en anden.

Det lærende samfund

Det er almindelige i dag at udtrykke det således, at vi er overgået fra "videns- og informationsfundet" til "det lærende samfund". Her kan vi ikke længere udpege et centrum, hvorudfra svar på tilværelsens spørgsmål kan gives. Vi kan ikke længere bestemme et sæt af værdier, som vi kan orientere vores tilværelse ud fra. Derfor er vi henvist til både i skolen og samfundet, i politik og kultur at stille os *lærende an* – uden at kunne hvile i en viden eller nå en platform, hvorpå en vis form for indsigt er givet. Al viden er dermed foreløbig viden, indtil vi lærer nyt, som så også er foreløbig viden.

Når alle må lære hele livet, er der ikke mere forskel på vidende og ikke-vidende, kun-ende og ikke-kunende, børn og voksne. Alle er vi *på vej*, og grænsen mellem barn og voksen udviskes i større eller mindre grad. Det udfordrer lærerens autoritet og myndighed. Når eksempelvis læreren må ty til elevernes hjælp, når det drejer sig om computer og teknologi, eller når eleverne søger viden på nettet og stiller spørgsmålstegn ved lærerens udsagn.

Qvortrup formulerer sit syn på den myndige lærer, som en der har bestemte værdier og kundskaber, men som en, der hele tiden lader sig føre af forskningsmæssig viden kombineret med egne erfaringer, parat til at korrigere og ændre sin undervisning fra dag til dag.

Nøgleordet er her dømmekraft. For at være en myndig lærer skal man kunne udøve professionel dømmekraft og kunne handle i situationen på baggrund af en række af tilegnede analytiske kategorier og metodiske handlemuligheder.

9.3 Lighed

Lighed betyder *at ligne*, *det at være lig*. Lighed har sammen med frihed og retfærdighed været centrale begreber i europæisk tænkning helt tilbage fra antikkens tid. Det være sig både inden for det politiske felt og i forhold til det moralfilosofiske. Også i dag er det et vigtigt begreb. Vi taler om lighed for loven, lighed mellem kønnene, ligeberettigelse. Og i skolen